

Religia apostolilor. Creștinismul ortodox în primul secol după Hristos contestă afirmațiile recente ale cercetătorilor că învățăturile Bisericii despre Treime și divinitatea lui Hristos au fost evoluții ulterioare datorate Părinților și sinoadelor ecumenice. Această carte aprofundează studiile contemporane privind sistemele religioase ale iudaismului din perioada celui de-al doilea templu și clarifică modalitățile în care evangheliștii și apostolii au înțeles revelația Domnului nostru Iisus Hristos și felul în care autorii Noului Testament și-au încadrat narațiunile pentru a comunica aceeași credință exprimată mai târziu în istoria Bisericii. Deși pe alocuri provocatoare, această lucrare deschide noi căi de a interpreta și a înțelege Vechiul și Noul Testament, precum și închinarea noastră liturgică. Aceste noi căi indică întotdeauna spre Sfânta Tradiție a Bisericii Ortodoxe. Nădăjduiesc că cititorii vor dobândi o cunoaștere mai cuprinzătoare și mai profundă a „credinței dată sfinților odată pentru totdeauna”.

† Joseph
Arhiepiscop de New York
și Mitropolit al Arhiepiscopiei antiohiene din America de Nord

În capitolul douăzeci și patru din Evanghelia Sfântului Luca citim că Cleopa și prietenul său au fost întâmpinați de Hristos Cel înviat în timp ce mergeau spre Emaus. În conversația care a urmat ni se spune cum Iisus „le-a tâlcuit lor, din toate Scripturile cele despre El” (Lc. 24, 27). Acest pasaj, împreună cu evenimentul pogorării Duhului Sfânt la Cincizecime, a fost interpretat de Biserică drept un indiciu al faptului că, după aceste evenimente, apostolii au propovăduit o credință completă și coerentă în lucrarea lor de convertire a lumii. În opoziție cu această realitate, multe studii contemporane susțin că, în loc să fie întregă de la început, doctrina Bisericii – în special hristologia – s-a „dezvoltat”, a cunoscut o „evoluție” până la definitivarea sa de către sinoadele ecumenice. Contestând aceste afirmații, pr. Stephen De Young prezintă aici argumente solide, arătând că credința apostolilor a fost într-adevăr completă de la început și ulterior a fost pur și simplu rafinată, pentru a face față provocărilor eretice. Această carte merită să fie citită de cât mai mulți oameni.

† Melchisedek
Arhiepiscop de Pittsburgh și Pennsylvania de Vest, OCA

Cu această carte, pr. Stephen De Young nu doar că se așază în fruntea luptei pe care apologetica ortodoxă o duce împotriva științei biblice seculare, dar ne face și nouă tuturor o favoare prin reconstituirea universului vechilor creștini, insuflând speranță unei culturi moderne blazate care caută cu disperare o lume *re-vrăjită* la care să poată participa pe deplin.

Jonathan Pageau, *The Symbolic World*

Religia apostolilor

**Creștinismul ortodox
în primul secol după Hristos**

STEPHEN DE YOUNG

Traducere din limba engleză de
DRAGOȘ DÂSCĂ

Colecția *Apologetica*

Seria *Studii*

8

DOXOLOGIA
Iași, 2023

Cuprins

Prefață	13
Introducere: A fost Sfântul Pavel un convertit?	21

PARTEA I DUMNEZEIREA

Capitolul 1 – Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul	33
Îngerul Domnului	35
Cuvântul Domnului	38
Înțelepciunea lui Dumnezeu	43
Fiul Omului	45
Trupul lui Dumnezeu	49
Iisus Hristos este Iahve în Noul Testament	54
Hristos-Dumnezeu în Evanghelii	55
Hristos-Dumnezeu în viziunea Sfântului Pavel	60
Hristos-Dumnezeu în epistolele sobornicești	62
Hristos în Apocalipsă	66
Capitolul 2 – Duhul, Prezența și Numele lui Dumnezeu	71
Prezența lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său	72
Duhul care Se sălășluiește în om	73
Numele lui Iahve	74

PARTEA A II-A CONSILIUL DIVIN AL LUI DUMNEZEU

Capitolul 3 – Puterile lumii spirituale	81
Consiliul divin în Scriptură	83
Cel care prezidează consiliul	90
Îngeri și stele	95

Capitolul 4 – Puterile spirituale ale răului și răzvrătirea omenirii	101
Cele trei „căderi”	102
Uriașii pe pământ	106
Puterile spirituale ale răului: diavolul	111
Puterile spirituale ale răului:	
îngerii care și-au părăsit starea cea dintâi	117
Puterile spirituale ale răului: demonii	123
Puterile spirituale ale răului: Satana	128
Capitolul 5 – Sfinții în slavă	135
Oamenii în consiliul divin	136
Sfinții lui Dumnezeu	140
Cârmuirea creației	143
<i>Theotokos</i> , Împărăteasă și Mamă	146
Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul lui Hristos	151
Patronajul ceresc	156

PARTEA A III-A
CREAȚIE ȘI MÂNTUIRE

Capitolul 6 – Creație și haos	163
Raiul, locuința lui Dumnezeu	166
Omul, chipul lui Dumnezeu	171
Creația veche și creația nouă	175
Capitolul 7 – Ispășire pentru întreaga lume	179
Mânia lui Dumnezeu	183
Reconciliere și ispășire	189
Zapisul păcatelor noastre	194
Lemnul crucii	198
<i>Nu numai pentru păcatele noastre,</i> <i>ci și pentru ale lumii întregi</i>	203

PARTEA A IV-A
POPORUL LUI DUMNEZEU ȘI LEGEA SA

Capitolul 8 – Israel, poporul lui Dumnezeu	211
Istoria lui Israel în Vechiul Testament	212

Restaurarea lui Israel	217
Hristos, Paștile nostru	219
Adunarea lui Israel	223
Noul Legământ de la Cincizecime	226
Israel, moștenirea lui Dumnezeu	231
Ales să aducă roadă	235
Capitolul 9 – Legea lui Dumnezeu	239
Concepția Scripturii despre Tora	242
Sabatul: un model de împlinire	243
Sinodul de la Ierusalim	245
Mâncărurile necurate	249
Pedepsele prevăzute de Tora	253
Închinarea conform poruncilor lui Dumnezeu	256
Botezul și circumcizia	260
Jertfa care împlinește toate jertfele	264
Păstorii lui Israel	267
POSTFAȚĂ: CREDINȚA ORTODOXĂ A APOSTOLILOR	273
Bibliografie generală	277
Indice scripturistic	283
Indice general	297

Prefață

Când li se cere să-și imagineze cum arătau Bisericele în primul veac creștin – primele congregații cărora le slujeau apostolii înșiși –, oamenii își imaginează o adunare firavă într-o căsuță, care probabil nu avea decât o singură cameră. Credincioșii stăteau pe podea, cu fața către un apostol sau un învățător de credință, care le arăta cum să se închine, să cânte vreun imn religios sau psalm și cum să se roage. Apoi, apostolul/învățătorul ținea o predică grupului. Mesajul lui, așa cum se poate presupune, era simplu: Iisus este Mesia; El a murit pentru păcatele oamenilor. Oamenii trebuie să creadă în El și vor merge în Rai după ce vor muri. Între timp, credincioșii trebuie să renunțe la obiceiurile păcătoase și să arate iubire unul față de celălalt. Era un discurs simplu, fără fanfaronadă și zorzoane retorice, la obiect: așa își imaginează mulți oameni că era religia apostolilor.

Cu toate acestea, atunci când acești oameni pășesc într-o biserică ortodoxă, experiența lor este foarte diferită de această imagine mentală. O biserică ortodoxă este un spațiu dedicat închinării, nu este o simplă cameră din casa unei persoane. Ea este împodobită cu icoane și frumos mobilată. Parfumul ascuțit al tămâii umple aerul de-a lungul cântărilor, care probabil sunt intonate într-o altă limbă decât engleza. Clerul poartă veșminte colorate și liturghisește în spatele unui perete despărțitor care ascunde vederii un altar. Serviciul liturgic este complicat și confuz în structura sa și este greu de urmărit, chiar și cu un îndrumar liturgic în mână. Imnurile, rugăciunile și predica sunt pline de cuvinte ce par străine, arhaice, cu sens neclar. Unii consideră că este greșit a afirma că acest spectacol elaborat are mai multe în comun cu religia practică

de apostoli decât are imaginea simplistă și mai primitivă pe care o evocă imaginația noastră modernă. Cu toate acestea, tocmai această afirmație stă la baza cărții *Religia apostolilor*.

Cartea de față este organizată sistematic, intenționând să prezinte o relatare ordonată a învățăturilor și practicilor religioase ale apostolilor. Totuși, trebuie subliniat că nu este posibil să zugrăvești o teologie pe deplin sistematică a religiei¹ din perioada celui de-al doilea templu în general, și nici a secolului I după Hristos în special. Nu numai că sursele disponibile în sine nu sunt structurate sistematic, dar religia acestei perioade nu a fost concepută în termeni sistematici, nici măcar teologici. Religia antică era inseparabilă de politică, cultură și orice altă dimensiune a vieții. Deoarece ritualul pătrunsese în toate aspectele activității omenești, religia a fost mai mult trăită și experimentată decât intelectualizată sau filosofată. Pe măsură ce gânditorii de mai târziu au început să trateze studiul religiei ca pe o activitate în primul rând filosofică sau intelectuală, ei s-au retras din religia tradițională a poporului lor.

Lucrarea de față este organizată mai degrabă tematic sau punctual decât cronologic sau istoric. Partea I analizează modul în care Dumnezeu este descris în Scripturi. Se concentrează în mod special asupra modului în care Israelul antic, iudeii din perioada celui de-al doilea templu și apostolii înșiși au experimentat și au înțeles multiplele Persoane – Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt – Care alcătuiesc Dumnezeirea. Partea a II-a descrie celelalte ființe – îngeri și demoni – care locuiesc în lumea spirituală. De asemenea, prezintă modul în care oamenii din Antichitate au interacționat, atât pozitiv, cât și negativ, cu lumea nevăzută populată de acele ființe. Partea a III-a vorbește despre Creație și mântuirea lumii. Această

---

¹ O notă despre terminologie: în volumul de față voi face referire mai degrabă la „religia” din perioada celui de-al doilea templu (sau chiar la „religia” apostolilor) decât la „iudaism” sau la „religia evreiască”. După cum va deveni mai clar pe parcursul cărții, religia iudeilor împărțiați în întreaga lume romană în perioada celui de-al doilea templu a fost atât de variată și diversă, încât unii savanți au susținut că termenul de „iudaism” este înșelător când este folosit cu referire la această perioadă de timp. Iudaismul celui de-al doilea templu nu este numele unei singure religii, ci un termen general pentru credința și practica religioasă a poporului evreu.

parte include, dar nu se limitează la mântuirea omenirii. În sfârșit, în partea a IV-a vom vorbi despre poporul lui Dumnezeu – Israel și Biserica – în Vechiul și Noul Testament. O atenție deosebită se acordă modului în care Tora, „Legea” lui Dumnezeu, este interpretată și aplicată în viața acestei comunități.

Religia apostolilor are mai multe scopuri. În primul rând, ea descrie contururile religiei iudaice în secolul I d.Hr. În mediul religios al ucenicilor și apostolilor lui Hristos, religia nu era pur și simplu o parte a vieții, ci o cuprindea întru totul. În niciun moment apostolii nu s-au considerat întemeietori ai unei noi religii. În schimb, au integrat direct întâlnirea lor cu Iisus Hristos în concepția despre religie și viziunea contemporană asupra lumii. Cu siguranță, viața lor religioasă, în toate aspectele ei, a fost transformată, dar această transformare a fost înțeleasă ca împlinire, nu corectare și cu atât mai puțin o recreare.

Această carte poate servi, așadar, drept introducere sau prolegomenă la citirea, studierea și înțelegerea Noului Testament și a Scripturilor ca un întreg. Cartea de față reunește interpretări și concepții religioase din literatura perioadei celui de-al doilea templu (cca 515 î.Hr. – 70 d.Hr.). Abia în ultimele decenii, oamenii de știință au început să înțeleagă că literatura celui de-al doilea templu oferă un context important pentru modul în care înțelegem Noul Testament. Anterior, cercetătorii considerau de la sine înțeles că religia practică de evrei în secolul I d.Hr. era identică cu religia practică de iudaismul rabinic de mai târziu. Pur și simplu nu este adevărat. Iudaismul rabinic a înflorit abia în secolul V d.Hr., odată cu codificarea Talmudului. Creștinismul apăruse deja cu câteva secole înainte de iudaismul rabinic, care era în sine o reacție împotriva credinței și praxisului creștin.

Eruditul evreu Jacob Neusner a susținut că, în perioada celui de-al doilea templu, nu a existat un iudaism unic și omogen – trebuie să vorbim mai degrabă de „iudaisme” decât de „iudaism”. Într-adevăr, după cum s-a sugerat mai recent, iudaismul rabinic, așa cum există astăzi, pur și simplu nu exista în acea perioadă. Cea mai vizibilă deosebire între religia celui de-al doilea templu și iudaismul rabinic de mai târziu este că prima era centrată pe templu, cu al său sistem de sacrificii și preoția sa. Pentru comunitățile

evreiești care nu au îmbrățișat Evanghelia creștină, distrugerea celui de-al doilea templu din Ierusalim a necesitat o reconstrucție aproape completă a practicii religioase.

Cronologia apariției creștinismului în timpul iudaismului celui de-al doilea templu:

515 î.Hr. – 70 d.Hr.:	perioada celui de-al doilea templu
<i>Cca</i> 3 î.Hr. – 30 d.Hr.:	viața pământească a lui Iisus Hristos
35 d.Hr.:	chemarea Sfântului Pavel
49 d.Hr.:	Sfântul Pavel scrie Epistola către Galateni, primul text din Noul Testament
69 d.Hr.:	Sfântul Marcu își scrie Evanghelia, prima dintre Evangheliile canonice
95 d.Hr.:	Sfântul Ioan scrie Apocalipsa, ultimul text din canonul Noului Testament
<i>Cca</i> 500 d.Hr.:	formarea iudaismului rabinic

În ce constau aceste „iudaisme”? Ele reprezentau o religie divizată în multe secte, ale căror granițe între ele erau adesea poroase, dar care erau definite în funcție de calendare religioase distincte, reguli și moduri de închinare. Însă, în ciuda deosebirilor dintre ele, iudaismele împărtășeau o înțelegere comună a lumii create, a istoriei sale spirituale și a destinului ei final. Fiind o continuare a religiei din această perioadă, creștinismul a moștenit această viziune asupra lumii. A înțeles totuși că anumite evenimente viitoare se împliniseră deja prin nașterea, viața, moartea, Învierea și Înălțarea lui Iisus Hristos.

Totodată, textele care aveau să alcătuiască Vechiul Testament, conform canonului creștin, au ajuns la forma lor finală în perioada

celui de-al doilea templu. În acest mediu au fost scrise și textele Noului Testament, precum și literatura extrabiblică atât anterioară, cât și posterioară nașterii creștinismului. Împreună, aceste texte reflectă viața și experiența religioasă a oamenilor religioși din perioada în care a apărut creștinismul. Familiarizarea cu viața și experiența lor este, așadar, o cerință necesară pentru a înțelege conținutul acestor texte.

Ipotezele distorsionate despre istoria Bisericii, formulate deseori de oamenii de știință, se scurg în cultura de larg consum dezinformându-l pe creștinul obișnuit chiar și după ce cercurile academice din care provin le-au dezmințit și au renunțat la ele. Această carte încearcă să corecteze câteva astfel de presupuneri, în special afirmația că istoria și teologia Bisericii pot fi explicate printr-o paradigmă evolutivă. Această abordare presupune că credința în divinitatea lui Hristos trebuie să fi evoluat dintr-o înțelegere anterioară a lui Hristos ca fiind un simplu om. Dumnezeirea lui Hristos, spun unii, ar fi fost un afront la adresa sensibilității iudeilor din secolul I, despre care se presupune că ar fi fost monoteiști înverșunați. Urmează concluzia că învățătura despre Sfânta Treime a fost o dezvoltare și mai ulterioară. Adevărul este că s-a presupus greșit că doctrina trinitară și întregul concept despre sfințenie ar fi fost o concesie ulterioară față de politeismul păgân.

Cercetătorii răstoarnă acum această paradigmă evolutivă, deoarece nu reușește să țină seama pe deplin de dovezile Scripturii, arheologiei, istoriei și literaturii extrabiblice. *Religia apostolilor* caută să integreze și să explice aceste dovezi care dezvăluie că aceste credințe și practici de bază ale Bisericii au fost prezente de la începutul ei și, în unele cazuri, chiar au precedat creștinismul. Deși perioada celui de-al doilea templu a fost martoră la o tranziție ce era un răspuns la numeroase evenimente semnificative din punct de vedere spiritual și istoric, nu a existat o dezvoltare – treptată sau altfel – de la un fel de spiritualitate primitivă la o conștiință religioasă mai rafinată.

Cealaltă ipoteză majoră pe care această carte încearcă să o rectifice este presupusa discontinuitate dintre Vechiul și Noul Testament, dintre literatura biblică și cea extrabiblică și între Scriptură și cei mai timpurii Părinți apostolici. Separând Vechiul și Noul

Testament unul de celălalt, avem tendința de a presupune că rugăciunea, închinarea și practicile religioase semnificative erau simple și nedezvoltate în rândul creștinilor din Noul Testament. Se presupune că credințele și practicile religioase avansate, care s-au acumulat în secolele precedente, nu fuseseră îmbrățișate de apostoli. Dacă se operează o diviziune similară între Noul Testament și chiar și cele mai vechi scrieri patristice, vom avea impresia că formele de rugăciune și închinare descrise de acei Părinți timpurii erau complet deconectate de practicile primilor creștini de cu doar câteva decenii mai devreme. Deducem această discontinuitate în ciuda suprapunerilor considerabile în timp dintre componența scrierilor finale incluse în Noul Testament și scrierile celor care au ajuns să fie cunoscuți ca Părinți apostolici.

Acceptarea canonului mai mic, rabinic al Vechiului Testament de către majoritatea grupurilor protestante se combină cu împărțirea între Testamente pentru a produce o „perioadă intertestamentară” puțin înțeleasă. Istoria Vechiului Testament se încheie brusc, iar Noul Testament se reia aproximativ cinci sute de ani mai târziu. Sectele fariseilor și saducheilor, precum și tot felul de alte tradiții religioase apar brusc în scrierile Noului Testament fără explicații, nefiind menționate în Vechiul Testament. Totuși, orice interpretare a istoriei ar trebui să excludă distincții atât de ușoare între perioade, ca să nu mai vorbim de bariere de fier între Vechiul Testament, Noul Testament și epocile patristice.

În cele din urmă, această carte are un scop apologetic. Biserica Creștină Ortodoxă și-a mărturisit întotdeauna credința ca fiind credința apostolilor. Ea nu învață că credința sa s-a dezvoltat cumva sau a evoluat din cea a apostolilor sau din învățătura lor, nici că învățătura ei a început cu apostolii și a continuat de acolo, nici că învățătura ei este doar o extensie logică a învățăturii apostolice. În schimb, Biserica proclamă că ritualul său liturgic și modul de viață pe care îl propovăduiește sunt în deplină continuitate cu cele ale apostolilor. Cartea de față pune accent pe această idee. Creștinismul ortodox nu a fost creat de anumiți Părinți ai Bisericii după o disjunție de istoria vie în care s-a încorporat Scriptura. Nu este o inovație derivată din sinoadele Bisericii care au avut loc mai târziu.

Mai degrabă, acele sinoade au explicat, confirmat și au proclamat acea credință care exista deja cu secole înaintea lor. Viața Bisericii Creștine Ortodoxe este o continuare directă în zilele noastre a vieții religioase a apostolilor, așa cum viața lor religioasă a fost o continuare a vieții poporului lui Dumnezeu încă de la începutul creației.

Toate traducerea Scripturilor și ale altor izvoare antice îmi aparțin.* Acestea fiind spuse, nicio traducere nu este vreodată perfectă, iar aici mă refer și la încercările mele din cartea de față. Traducerea este mai mult o artă decât o știință, mai ales când avem de-a face cu limbi antice care sunt structurate foarte diferit de limbile moderne. Uneori, pentru a prezenta corect un anumit punct sau argument, poate fi nevoie ca o traducere să fie foarte precisă cu privire la un anumit cuvânt sau să explice că același cuvânt este folosit în două locuri. Însă, din mai multe motive, este posibil ca o traducere standard într-o limbă modernă să nu aibă această precizie. Din toate aceste motive, ni s-a părut mai bine să traducem noi citatele semnificative. Referințele din Vechiul Testament sunt date atât în conformitate cu tradiția ebraică (pe care se bazează majoritatea Bibliilor moderne), cât și cu tradiția greacă (pe care se bazează *Biblia de studiu ortodoxă*** și alte traduceri ale Scripturii în engleză). Când aceste două sisteme diferă unul de altul (de exemplu, când tradiția ebraică numerotează un psalm diferit de cea greacă), referințele tradiției ebraice preced cele grecești și o bară oblică (/) le separă.

---

* Pentru citatele din Scriptură, am folosit cea mai recentă ediție sinodală, cea din 2018, în paralel cu *Septuaginta* publicată de Colegiul Noua Europă/Polirom și *Biblia după textul ebraic*, publicată de Humanitas. [n.tr.]

** *Orthodox Study Bible* (OSB) este o Biblie de studiu pentru creștinii ortodocși publicată de Thomas Nelson în 2008. Conține o traducere în limba engleză a ediției Septuagintei realizată de Academia „St Athanasius” pentru Vechiul Testament și folosește Noua versiune King James pentru Noul Testament. Ea nu este un text oficial al Bisericii Ortodoxe Răsăritene. [n.tr.]